

МАЛОАЗИЙСКА ЖЕНСКА НОСИЯ ОТ С. ЛЮЛЯКОВО, БУРГАСКО

Румяна Урумова

От 1913–14 година в бургаското село Люляково¹ живее значителна част от т. нар. малоазийски българи². Те идват на това място след изселването си от селата Коджабунар и Чатал тепе, Мала Азия. След двумесечно пребиваване в Ивайловградско, те се установяват в днешното село Люляково, в изоставените турски къщи. Коджабунарци и чаталтепенци са известни с основния си поминък въглищарство, който добре съчетават със земеделието и животновъдството³.

Облеклото на малоазийските българи, това е облеклото на българите от селата в България, от които те са се изселили и което в течение на две-три столетия претърпява незначителни изменения⁴.

Предмет на настоящото изследване е женската коджабунарско-чаталтепенска носия, донесена и съхранена и до днес от потомците на малоазийските българи, живеещи днес в Люляково⁵. Ще бъде разгледана само женската носия, тъй като тя бележи по-голямо разнообразие в сравнение с мъжката.

Една от съставните части на описваната женска носия е ризата. Тя се приготвя от бяло памучно домашно тъкано кенарено платно. Дължината ѝ стига до глезените. Основната ѝ кройка се отнася към т. нар. туникообразна риза. Състои се от един основен плат – майка, прегънат в рамото и образуващ предница и гръб. За главата е оформена кръгла дупка и от нея надолу, на предницата е изрязан дълбок пазвен разрез, обточен с червен вълнен конец във вид на тропоска. От двете страни на предницата и гръба има по един клин. Ръкавът е прав и широк, пришит в раменната област на предницата и гръба и върховете на клиновете. В края завършва с ръчно изработен ажур.

Полите на ризата, отпред и отзад са украсени с четири броя “пáрти” – червени ивици плат, широки 4 см и дълги около 40 см. Облечената над ризата горна женска дреха сагя̀ (сая) стига до горната част на тази украса.

Ризата към носията на жените от Чатал тепе и Коджабунар бележи разлика по отношение на украсата, докато кройката е еднаква. Полите на ризата на коджабунарската носия са украсени не с “пáрти”, а с т. нар. “кукли”, т. е. украса, изработена чрез ръчна везба с дебели черни и червени памучни конци. Ръкавите също са богато украсени с везба в същите цветове. Пазвеният разрез е обшит зигзагообразно с малки кръстчета.

Над ризата жените обличат дреха, наречена сагя̀. Тя е изработена от бяло памучно четворно тъкано платно. В кройката си сагята има за гръб едно цяло парче плат, което преминава през раменете отпред и оформя средните платове на предниците, към които са пришити по още една втора от ширината на основния плат. Предницата на дрехата е отворена от кръста надолу. От талията излизат по два странични клина, изкроени в горните краища, за да придават разкроеност на дрехата. Дрехата е с ръкави и то само до лактите, завършващи със запретнат маншет, обшит с червен памучен плат, тигелиран с бели ивички. В задната част на ръкавния маншет дискретно е избродирано кръстче. Пазвата не е особено широка. Върху апликирания червен плат има богата украса от ръчна гайтанена шевица, изпълнена с червен и черен дебел конец. Мотивите на украсата са известни с наименованията “пътечик” и “веждички”. Раменете и ръкавните снадки са украсени с ръчно изработен гайтан във вид на мотивчета, наричани “гребенчета”.

Коджабунарската сагя̀, както и ризата, се отличава от чаталтепенската с по-богатата си украса, която е съсредоточена освен около пазвения разрез и маншетите на ръкавите, още и на раменете. Украсата обхваща цялото рамо и се спуска надолу по ръкава. Върху апликираното парче червен плат с разноцветни конци, между които се открояват червеният и черен цвят, за извезани със синджир бод, кръстат бод и рибя кост различни мотиви и кръстчета, допълнени с вълнени червени папулки.

Шевовете на предниците и гърба, на ръкавните извивки, а също и краят на полите са обшити с черен вълнен конец.

През зимата жените вместо бялата памучна сагя обличат вълнена сагя, ушита от черен шаяк. По кройка зимната и лятната сагя не се различават. Украсата е по същите места, с тази разлика, че пазвата е обшита с бяла и червена вълнена прежда, а шевовете вместо с черна – с бяла прежда.

Бялата сагя освен, че е лятна, още е и празнична. През лятото и зимата жените обличат всекидневна сагя, която е черна, със същата кройка, но с по-бедна украса.

Върху сагята жените слагат опас (пояс). Той е вълнен, тъкан с основен черен цвят, на тъмносини и бели тесни ивици. В двата края е украсен с по две червени кичила (пискюли) и завършва с черни ресни от тъканта. Опасът е широк до 20 см и дълъг около 3 метра. Носи се прегънат на две по дължината му.

Над опасата се слага пъстро тъкана престилка в диагонална подредба на ситно изработените мотивчета. Най-често срещаният модел се нарича “цял скутник” или “игличенски скутник”. Престилката завършва с пъстроцветни ресни и е по-дълга от полите на ризата и на сагята. Основата на тъканата престилка е черна вълна, а вътъкът – червена, зелена и бяла вълнена прежда. При тъкането е използвана техника “дигана дъска”. Мотивите в централната част на престилката са ограничени с поле от вертикални ивици, наречени “бабки”. Във всяко поле има фигурки, наречени “панузя” в червен и бял цвят, разположени шахматно. Отдолу тъканата част на престилката завършва с бордюор от два реда фигурки, наречени “котешка дирка”, като се редуват червена и зелена с бяла и червена. Отстрани престилката е “отмятната”, т.е. обримчена със син, зелен и червен конец. Отдолу е “подкичена” с два реда кичила. Връзките на престилката, наречени “изунки”, са тъкани с нож от червена, черна и бяла вълнена прежда.

Върху връзките на престилката се опасва червен, тъкан със сърма, колан, който отпред се закопчава със сребърни “копчета” (пафти).

Жените носят под ризата “гащи”, които са известни още с името “калци”. Те са ушити от бяло памучно платно. Кройката на гащите включва едно дълго парче платно – майка, набрано в двата края, образуващо вътрешните страни на двата крачола, две по-къси майки,

набрани само от по едната страна – външните части на крачолите и две почти квадратни парченца, предницата и гърба на горната част на гащите. Гащите се връзват с връв, промушена в подгъва. Крачолите са украсени с богата везба, изработена с черни и червени вълнени конци. Мотивите са известни като “игличенски шарки”. Везмото на крачолите е по-ниско от полите на ризата и се вижда под тях.

На ръцете, над китката, жените носят “ръкавници”, изработени от черен шаяк, с кройка точно по ръката. На лицевата част на ръкавниците имат украса във вид на равнобедрен триъгълник, изработена от апликиран червен плат, покрит с нашити пулчета и гайтан.

Забраждането става с помощта на т. нар. “чучка”, която се слага на главата, под забрадката. Чучката е един вид венец, поставен на главата напреки, направен от прежда или плат, увит като тънка луканка и пришит върху платно, като върху шапчица. По основата, откъм лицето, тя е обшита със сребърни парички, като в средата е най-голямата. Отстрани се спущат две-три “хунди” – висулки от нанизани синци, накрая завършващи със сребърна паричка. Към украсата на главата е и т. нар. подбърник (побърник), представляващ памучна ивичка, с нанизани на нея парички, които се спущат под брадата.

Върху чучката се поставя забрадката, наречена тестемел, така, че паричките от чучката да се виждат над челото. Тестемелът е с квадратна форма, прегъва се на триъгълник, поставя се на главата, зад ушите и се спуща на гърба. На него се прикрепват три червени китки – една над ушите и една под върха на чучката. Тестемелът е от домашна рядко тъкана памучна материя. Състои се от две еднакви части, съединени по дължина, така че да се образува квадрат. Тестемелът е бял, украсен в четирите ъгъла с червени шарки, известни като “котешки дирки”, или пък с втъкана червена ивица в двата края. И при двата варианта на украса, тестемелът е “подкичен” с червени “финдии” (ресни) в ъглите.

На краката жените обуват шарени “джурале” и “желти местуве” или “папуци”. Шарените чорапи, наричани още “шинелени”, са вълнени, плетени домашно от червена и бяла прежда. Шарките се редуват в хоризонтални ивици, които имат различни наименования – “гражданка”, “кандилка”, “котешки дирки”, “кокалки”. Отгоре се връзват с връзки. Дълги са до коленете и се покриват с крачолите на гащите и

полите на ризата. На врата и гърдите жените носят накити, които са различни по дължина разноцветни мънистени герданчета, “алтъни” – наниз от жълтици. А на ръцете – метални или мънистени гривни.

На кръста, в опаси или в колана моми и жени слагат “бабчена кърпа” – домашно тъкана бяла памучна с втъкани сини и червени правоъгълни мотиви, наречени “капки” или “бабки”, разположени на два реда. Двата края завършват с широк бордюор с втъкани мотиви “котешки дирки” в син и червен цвят. Кърпата завършва с пискюли от основата на тъканта и е “подкичена” с червени и сини вълнени “кичила” (пискюли).

В заключение можем да кажем, че:

1. Женската носия на чаталтепенки и коджабунарки, живеещи днес в село Люляково, Бургаско, се отнася към един и същи тип женска носия, независимо че показва някои различия, отнасящи се предимно до украсата.

2. Женската коджабунарска-чаталтепенска носия спада към т. нар. саяна женска носия, която е една от четирите основни вида български женски носии⁶.

3. Женската носия на малоазийските преселници в село Люляково е неделима част от българската традиционна женска носия.

Традиционната женска коджабунарска-чаталтепенска носия е запазена и грижливо съхранена в няколко оригинални образци в читалище “Просвета” в село Люляково, Бургаско.

През последните години жените в Люляково, достойни наследнички на своите майки и баби, дошли от малоазийските села, с много любов, търпение и завидна сръчност са изтъкали и извезали по оригиналните модели, неповторимо красиви носии за всички участнички в самодейния певческо-танцов състав към читалището, носител на множество награди и отличия.

БЕЛЕЖКИ

¹ Люляково, Руенска община, село в България от 1885 г. с наименование Кереметлик. Вж. Мичев, Николай, Петър Коледаров. Речник на селищата и селищните имена в България – 1878 – 2987. С., 1989.

² **Вакарелски, Христо.** Бит на тракийските и малоазийски балгари. С., 1935.

³ **Николчовска, Мария.** Малоазийските българи в Ивайловградско. Вж. Български фолклор, 1993, № 1, с. 22–34.

⁴ **Шишманов, Димитър.** Необикновената история на малоазийските българи. С., 2000, с. 123–124.

⁵ Пълното описание и представяне на люляковската женска носия стана възможно благодарение на съдействието, оказано ми от секретаря на читалище “Просвета” – с. Люляково – г-жа Венета Станева и предоставената ми възможност да ползвам съхраняваните в читалищната сбирка най-стари образци от това облекло.

⁶ **Велева, Мария.** Основни типове мъжки и женски традиционни носии. Вж. Етнография на България. Т. 2, с., БАН, 1983.

*Женска носия от с. Люляково, Бургаско, на малоазийски преселници
от Коджабунар*

*Женска носия от с. Люляково, Бургаско, на малоазийски преселници
от Чатал тепе*